

Ивана Кнежевић (Београд)

Интертекстуалност као дистинктивно обележје научног стила са посебним освртом на теолошке научне радове на енглеском и српском језику

Кључне речи:

функционална стилистика, научни стил, научни стил у теологији, интертекстуалност, цитирање, индиректан говор, референце.

Један од важних маркера стила научних радова уопште јесте интертекстуалност, која представља и својеврстан облик комуникације једног озбиљног научног рада и његових претходника. Овим радом посебно ћемо скренути пажњу на поменути карактеристику и њену диференцираност или модифицираност у теолошким научним радовима на енглеском и српском језику.

Функционална стилистика дефинише неке основне карактеристике стила научних радова уопште којима се ови видно диференцирају од стила осталих функционалних стилова – књижевно-метничког, административног, разговорног и публицистичког. Поред тога, поједини лингвисти указују и на разлике у стилу природних и друштвених наука. Овом проблему посебну пажњу посветио је руски лингвиста М. Ј. Цвиллинг (в. Цвиллинг 1989: 27–36; такође в. Гумовская 2008: 71). Међутим, и стил научних дела

сваке поједине области науке такође има своје специфичне карактеристике, или се пак неке особености својствене свим или већини научних радова могу појавити у извесној мери модификоване, допуњене, непотпуне, и сл. у научним делима појединих наука. Овим радом указаћемо на интертекстуалност као битно својство готово свих научних радова. Посебно ћемо се осврнути на његове модификације и диференцираност у погледу одређених елемената у научним радовима у области теологије а за разлику од других научних

области, уз одговарајуће примере из релевантног материјала научних радова на енглеском и српском језику.

214

Будући да је научни текст „вербализовање“ научног сазнања, свако ново сазнање нужно је и наставак и плод претходно акумулираног сазнања, постојећих „туђих“ текстова. Оно се на њих ослања, ступа с њима у дијалог, реагује на њих. Следствено томе, интертекстуалност је битно обележје сваког озбиљног научног текста, и јавља се као универзални принцип стварања научног текста на нивоу садржаја. Оно је истовремено и доказ да је дати научни текст повезан, ретроспективно и проспективно, са осталим, претходним истраживањима, и тиме постаје својеврстан микротекст у свенаучном макротексту. Интертекстуалност, као свесно и планско позајмљивање других текстова у ауторском излагању, представља интеракцију текстова и/или њихових фрагмената како на плану садржаја тако и на плану израза. Преузимање ових текстова може бити или у виду потпуног преузимања текста у форми цитата, или у виду позајмљивања кључних лексичких елемената уз измену синтаксичке структуре у форми индиректног говора, па све до позајмљивања синтаксичке структуре уз делимично варирање лексичког састава. Интертекстуалност је у тексту експлицитно маркирана тако да читалац може видети ову интеракцију између конкретних текстова захваљујући посебним средствима – маркерима интертекстуалности (Чернявская 2007: 49). Овим маркерима се одређени текст јасно диференцира у свом новом контексту у који је постављен. Степен дистинкције, тј. експлицитности којом је граница између туђег и ауторовог текста подвучена, може варирати. Свако упућивање на туђе идеје у научном тексту треба да буде

јасно обележено и валидно за читаоца, а границе јасно означене. У језику науке срећу се првенствено експлицитни маркери интертекстуалности, а то су, према Черњавској: цитати, индиректни говор, „фонска позивања“ (тј. упућивање на назив изворног текста, аутора и годину издања), напомене, и фусноте (подножне напомене).

Према степену и пуноћи језичке реализације позајмљеног текста она разликује:

1. интертекстуална упућивања која се састоје у језичком уобличавању одређеног туђег текста у површинској структури новог текста (такозвана упућивања *in presentia*); реч је о различитим формама експлицитног саопштавања туђег израза: цитати, индиректан говор, референце, тј. указивање на туђи текст изражено једном речју или фразом;
2. интертекстуална упућивања која само указују на туђи текст, али га не вербализују у новом садржају, и тако се јављају као маркери дубинског нивоа. Њима се кратко указује на наслов извора, аутора текста и годину издања, при чему се не репродукују његови конкретни фрагменти (такозвана упућивања *in absentia*). Примарни научни текстови садрже знатно већи број оваквих упућивања. Њихов број далеко премашује број цитата или препричавања туђег исказа (индиректног говора), и нарочито су честа у обимнијим научним радовима (као што је монографија), јер обимна и детаљна теоријска излагања

захтевају ослањање на бројне постојеће и доказане резултате претходних истраживача. Али то није увек правило.

Позајмљени израз се у новом тексту може даље модификовати или не, што се може формулисати и као проблем „дословне/недословне“ репродукције туђег изрази. Узајамно дејство ауторовог и туђег изрази условљено је деловањем двају супротних тенденција. С једне стране, тенденцијом да се сачувају унутрашње границе и аутентичност позајмљеног изрази у новом контексту, што се реализује путем цитирања. У том случају унутрашње контуре туђег изрази јасно се означавају, и овај се ограђује од коментара. С друге стране, имамо супротан процес. Наиме, ауторски коментар уноси се флексибилно у туђи текст, чиме се обухвата ексклузивност позајмљеног изрази, поништава његова аутономност. Позајмљени израз глатко се улива у уоквирујући контекст и асимилује са њим у већој или мањој мери, а своје конкретно језичко оваплоћење налази у посебним облицима индиректног говора (Чернявская 2007: 50–51).

Цитирањем се прецизно, дословно наводи одређени текст или фрагмент у оном граматичком облику у ком је присутан у изворном тексту. Цитат се од осталог дела текста издваја формалним маркирањем – углавном знацима навода или променом типа слова, с обавезним упућивањем на одговарајућу страницу извора из кога се позајмљује. Ова јасна графичка маркираност прецизно указује на границу између ауторовог оригиналног текста и туђег, позајмљеног текста, чиме чува његову аутономност. У новом контексту дати цитат праћен је посебним примедбама којима се и садржински и

формално интегрише у постојећи ауторски контекст, али му се тиме и дефинише функција и износи оцена од стране самог аутора. Ове примедбе могу бити критике и интерпретације у форми целих реченица, фраза или посебних речи. Могу се налазити испред или иза цитата, или могу бити уметнуте у сам цитат. Овим примедбама одређује се врста дијалога у који цитат ступа приликом уношења у ткиво новог текста. Према циљевима уношења у текст, Чернявская разликује следеће типове цитата:

1. Цитат-аргумент – користи се првенствено у функцији доказивања, да поткрепи убедљивост и веродостојност изложеног мишљења и закључака, као подршка стратегији целокупног текста аутора. Он је, по правилу, на синтаксичком плану изражен везницима у значењу логичког поретка и међусобног утицаја (нпр: *because, it follows that, that is why*, итд.; односно у српском: *стиоџа, следи, из њоџ разлоџа*, и сл.), и интегрише се у систем доказивања који поставља аутор.
2. Цитат-пример је, на првом месту, важан ради прегледног и конкретног представљања (илустрације) фрагмента туђег текста у оквиру новог текста у који се поставља. У великом броју случајева, он се уводи стандардним конструкцијама којима се истиче његов илустративни карактер. Такве су на пример фразе типа: *that is (i.e.), to give an example, to illustrate*, и др.; односно у српском: *џо јесџ (џџ.)*,

као пример навешћемо..., ради илустрације..., и сл.

216

3. Цитат-замена – користи се да се изнесе став самог аутора текста помоћу туђих речи. Цитат-замена указује на подударане мишљења два (или више) аутора, и на истоветност сазнања које је изложио један истраживач са сазнањем другог. Такав цитат чува стил израза другог аутора, његову изражајност и терминологију. Он је често праћен конструкцијама типа: *As M. has written/pointed out...; to be more precise...*, итд.; односно у српском: *Како је М. написао/истакао...; да будемо прецизнији...*, и сл.

Између ова три типа не постоји оштра граница. У сваком цитату се могу истовремено остварити и начела доказивања и поткрепљивања, замене и илустрације. Међутим, они имају различите прагматичке нивое. Цитат-замена наглашава чињеницу поистовећивања сазнања. Он указује на идентичност два угла посматрања, док цитат-аргумент подвлачи постојање другог независног погледа који је у складу са ауторовим, и који га може потврдити као истиниту научну чињеницу. У оба случаја постоји аналогија или идентификација између погледа различитих истраживача. Цитат-илустрација се не мора поклапати са мишљењем аутора који цитат позајмљује. Користећи га као илустрацију туђег мишљења, он се често јавља као критички коментар, којим се објашњава, интерпретира смисао закључка на основу погледа другог истраживача (што није случај са цитатом-заменом и цитатом-аргументом који се јављају као постулати).

Код примарних научних текстова (као што су монографија и чланак) често се срећу комплекси цитата више различитих аутора (Чернявская 2007: 52–53).

Други вид преношења, препричавања туђег исказа у научном раду представља индиректан говор. Трансформације које настају у преношењу туђег текста јављају се како на нивоу форме, тако и – мање или више приметно – на нивоу садржаја. Промене форме подразумевају нужно компресију, измену деиктичке перспективе (чије значење зависи од контекста, као нпр: *this, that*, или у српском: *овај, онај*, и сл.), различита понављања, итд. Типични облици индиректног говора у енглеском језику, према мишљењу Черњавске, јесу:

1. имплицитни индиректни говор изражен субстантивном конструкцијом (поимениченом) (*The idea/suggestion of B...*) или предлошко-глаголском конструкцијом (*B. suggested that...*). Одговарајући примери у српском језику били би: за поименичену конструкцију: *Идеја/Сугестија професора Б...*; а за предлошко-глаголску: *Професор Б. сугерише да...*
2. препричан индиректни говор којим се задржава првобитна субјекатско-предикатска структура и обавезно се указује на извор сазнања, типа: *according to/in accordance with; that is what C. thinks; that is A's suggestion* (Чернявская 2007: 55). У српском језику такође можемо наћи одговарајуће конструкције, нпр: *у складу са; то је мишљење професора Б.*; и сл.

У преношењу туђих мисли долази до преосмишљавања, уз очување основног садржајно-смисаоног језгра о чему на лексичком плану сведочи понављање многих језичких јединица из оригиналног текста. Индиректни говор подразумева виши степен трансформације садржаја оригинала, него што је то случај са цитирањем.

Постоји очигледна тенденција ка умањивању удела цитата као дословног и немодификованог преношења туђег исказа, и преовладавање индиректног говора. Ово је доказ креативности у стварању научних текстова, и осликава активан однос према туђем тексту путем његовог преосмишљавања и интерпретације.

Када је реч о наукама „новијег датума“, чешће се прибегава цитирању. „Авангардне“ науке не подносе слободну интерпретацију пошто дефиниције још нису логички уобличене – дакле, цитати су нужни (Котурова 2001: 248).

Теолошки научни радови, као и радови других научних области, инсистирају на стандардизацији не само језичких средстава на свим нивоима (лексике, морфологије и синтаксе), већ и на стандардизованој форми излагања, изградње композиције рада, што нас доводи и до важна одлика, пре свега, строго научних радова – интертекстуалности. Сваки озбиљан научни рад из области теологије настао је као производ претходног сазнања и истраживања, и неминовно је да се ослања на раније радове и ауторе. Ова интеракција текстова (или њихових делова) различитих аутора врши се и на плану израза и на плану садржаја. И у теолошким научним делима издваја се више видова преузимања туђих текстова.

Прво, цитат као најпрецизнији облик навођења туђег текста, издваја се у тексту најексплицитније – графичким маркерима, тј. употребом знакова навода или

измењеним типом или величином слова. Овим јасним формалним маркерима цитат чува самосвојност и аутономност оригиналног текста у највећој мери. Приликом уношења цитата у текст користе се и специфични, најчешће устаљени изрази. Следе примери из репрезентативног корпуса на енглеском, односно српском језику:

And here is an interesting passage concerning the veneration of the cross and the icons: “We honor the cross because of the sufferings of the Word of God incarnate. As for pictures, we do not give them a like respect, not having received in Holy Scripture any commandment whatsoever in this regard. Nevertheless, finding [...] But as for the wood and the colors, we do not give them any reverence.”⁴⁷ (Meyendorff 1982: 107)

217

Неки цитати се од осталог дела текста издвајају се увлачењем и умањеном величином слова, нпр:

Numerous texts testify to this view of himself as merely a servant and of the gospel he serves as not merely “his” but “the gospel”, something with independent existence and a life of its own:

Paul, a servant of Jesus Christ, called to be an apostle, set apart for the gospel of God... For God is my witness, whom I serve with my spirit in the gospel of his Son... But on some points I have written to you very boldly by way of remainder, because of the grace given me by God to be a minister of Christ Jesus to the Gentiles in the priestly

service of the gospel of God... Now to him who is able to strengthen you according to the revelation of the mystery which was kept secret for long ages but is now disclosed and through the prophetic writings is made known to all nations, according to the command of the eternal God, to bring about the obedience of faith – to the only wise God be glory for evermore through Jesus Christ! (Rom 1: 1, 9; 15: 15–16; 16: 25–27) (Tarazi 1999: 115)

Наведене цитате који се нижу један за другим али су у склопу исте посланице, аутор одваја употребом интерпункцијске „три тачке“ да би затим у загради навео тачно место сваког од њих, и ове референце издвојио знаком „тачка-зарез“.

Или у раду *Of Water and the Spirit*:

The Prayers at the Reception of Catechumens are preceded by the following rubric:

The priest loosens the girdle of the person who desires Illumination and removes it, and puts it off from him; and places him with his face toward the east, clothed in one garment only... (Schmemmann 1974: 18)

У српском преводу је случај исти осим што се величина слова не мења, и одељак који је преузет се не увлачи.

Из корпуса на српском, слично томе, следе примери из рада *Евхаристијска теорија личности и православна веронаука*:

Он излаже став који може да потврди свака зрела катедра православног богословља. Ево његових обећавајућих речи:

„Захтев теологије да има власт изнад и против црквене (= екклисијалне) праксе не може се одржати. Постаје све јасније да је теологија могућа једино као одраз хришћанског искуства и црквеног живота. Теологија – укључујући и библијску теологију – никада не може да буде први корак. Она увек мора да буде други корак, одражавајући црквени живот и, затим, терапевтички образујући. Вера Цркве и вера конкретног хришћанина стварно *прећиходе* теолошкој рефлексiji. Ми имамо чисти облик [...] насиља када једна теологија, у егзегетској области, на пример, себе усмери према нормама модерне критичко-историјске и егзегетске науке, где она просуђује библијске исказе, а затим узме да справља правила за веру хришћана са обзиром на то шта сме а шта не сме да буде (права) вера“¹⁷.

Подаци о извору дати су у фусноти:

¹⁷ Liedke, Gerhard, *The Challenge of the Church to Science and Theology*, 43.

Или:

Митрополит пергамски Јован, тим поводом, инсистира да се једном за свагда успостави права истина око генезе и утемељења појма личности, нарочито у светлу својатања тог појма од стране натуралистичког и/или секуларног хуманизма:

„Покушај савременог хуманизма да замени хришћанство у свему што се тиче достојанства човека

успео је одвоји појам личности од теологије, и да га сједини са идејом аутономне моралности или, пак, са егзистенцијалистичком философијом која је чисто хуманистичка. И тако, премда се о 'личности' и 'личносном идентитету' данас много расправља, чини се да нико не примећује да је појам личности, историјски као и егзистенцијално, нераскидиво везан за теологију⁵¹

У фусноти наводи се извор:

⁵¹ Зизјулас, Јован Д., *О људској сјособности и несјособности*, 21.

Могу се цитирати делови реченица из оригинала које аутор уклапа у само ткиво свог текста, са упућивањем на изворе, нпр:

And as early as that break and starting with 1 Thessalonians, he decided to seal his teaching in writing by sending letters to those churches, knowing that some day he would die and leave them orphaned, at the mercy of his opponents, who would tell them that they as Gentiles were still "separated from the commonwealth of Israel, and strangers to the covenants of promise, having no hope and without God in the world" (Eph 2:12). (Tarazi 1999: 115)

The act of collecting Paul's epistles for this purpose was the first step toward the creation of a "fourth (and last) scripture"¹¹ of the "Israel of God" (Gal 6: 16), the birth of what came to be known as the New Testament. (Tarazi 1999: 118)

Или у раду *Of Water and the Spirit* где се у реченици аутор позива на цитат из Требника, а наводницима и курзивом издваја позајмљени део:

While exorcising the catechumen, the priest, *according to the rubrics*, "breathes thrice upon his mouth, brow and breast". (Schmemmann 1974: 26)

У преводу стоји:

Изгон нечистих духова из оглашеног свештеник чини онако како је то указано у Требнику: „И дува му свештеник у уста, у чело и у прса...“ (Шмеман 2007: 163)

Или се у тексту позива на речи извесног аутора а у фусноти упућује на извор, нпр:

His uplifted hands indicate that he surrenders to Christ, wants now to be His captive, seeks the captivity which, *according to St. John Chrysostom*, "changes slavery into freedom... drives one from foreign soil and leads him to his homeland, the heavenly Jerusalem..."¹³ (Schmemmann 1974: 28)

У преводу на српски примењен је исти овај принцип (в. Шмеман 2007: 165).

Из дела на српском издвајају се и следећи примери:

То је потреба светог подвига поста, молитве, жртве, трпљења, љубави и осталих дарова Духа Светога, свега оног што Апостол Павле назива „тврдом храном“

која је неопходна и неизбежна за „савршене“, „чија су чула (и телесна и духовна) подвигом извежбана за разликовање добра и зла“ (Јевр. 5,14), то јест за „разликовање духова“ (1 Кор. 12, 10; 1 Јов. 4, 1). (Јевтић 1990: 20–21)

Његова превасходна тежња јесте у томе да се „утврде критеријуми за учествовање у моћи, и да се дефинишу границе учешћа.“⁷ (Лубардић 2001: 50)

Како објашњава Лидке, ове црквене заједнице „тим структурама прете тако што бирају да живе другачијим начином постојања“⁸. (Лубардић 2001: 50)

У неким случајевима нема навода већ се за неко тврђење аутор позива на извор који наводи у загради, нпр:

То најбоље демантује Апостол Павле, нарочито међу бурним и немирним Коринћанима, које он упорно упућује на Свету Евхаристију као органски *сасџав*, као канонски *сџаџус*, као организовану *уџанову* Цркве (1 Кор. Гл. 10–14, посебно 14, 40), управо благодатну христолошко-пневматолошку институцију Цркве којом се она конституише као Тело Христово и као видљива организација. (Јевтић 1990: 19)

Оно што цитате научних радова теологије издваја од велике већине радова осталих наука, јесте могућност да аутор наведе цитат под наводницима (или не), а да при том не мора да наведе извор јер

су та места (најчешће цитати из Светог писма) добро познати стручњацима из ове области. Такав је и следећи случај:

Али, с друге стране, динамичко деловање Духа Светога у Цркви чини да спољашњост институције не гуши и не спречава харизматички пулс живота и делања чланова Цркве и читаве црквене заједнице, очувава њену есхатолошку оријентацију и димензију, по којој она у свету „није од овога света“. (Јевтић 1990: 19)

Са употребом цитата не треба, ипак, претеривати, али их не треба ни избежавати, јер се њима указује на међуповезаност научника, акумулираност сазнања у датој области, као и на озбиљност и одговорност аутора као научника. Он употребом цитата улази у дијалог и евентуално у полемику са својим претходницима, користи ранија сазнања као базу за своја становишта, употребљава их као аргументе како би поткрепио своју тезу, или их наводи у илустративне сврхе. Цитати су својеврстан дијалог између научника, израз њихове интеракције.

За разлику од цитата, преузимање туђег текста у форми индиректног говора подразумева виши степен модификације садржаја оригинала, који се приликом уношења у ткиво новог текста такође мора јасно обележити – најчешће устаљеним конструкцијама, пре или одмах иза преузетог, препричаног текста. Индиректан говор је чешћа појава у научним радовима него што је то случај са дословним навођењем, а честа је и комбинација ове две форме у следу реченица, нпр. у делу *Личности и суштина у теологији светлости Григорија Паламе*:

Ако је тако, *наставак* даље Палама, како онда Варлаам мисли да само једној од ових сила (то јест суштини) припише беспочетност (изједначавајући тиме Бога са Његовом суштином), а осталима (животу, светлости и слично) не. И *наставак*: „Или је свака божанска сила беспочетна, онда је само она нестворена, а остале су, будући да имају почетак, створене. (Перишић 2001: 42)

Палама *наставак* са даљим могућностима тумачења оног што би Варлаам могао подразумевати под „суштином“ и реторички *и*и: „Но, можда би он рекао да под суштином подразумева ово што у себи садржи све ове силе на јединствен и обједињујући начин?“ У том случају, *вели Палама*, требало би да тако нешто Варлаам назове Богом, јер смо за такав појам од Цркве примили такав назив. И *да би* *и*о *илустровао*, наводи цитирани одељак:

„И говорећи са Мојсијем, Бог није рекао: ‘ја сам суштина’, него: ‘ја-сам-Онај-који-јесте’, јер Онај-који-јесте није из суштине него је суштина из Онога-који-јесте, пошто управо Онај-који-јесте обухвата у себи васцело битије.“ (Перишић 2001: 42)

Поред општеприхваћених скраћених облика за називе делова Светог писма у енглеском и српском језику, у научним теолошким радовима налазимо још један вид упућивања на ове делове. Наиме, наслови се скраћују употребом имена аутора цитираног Јеванђеља или, у случају посланица, имена народа којима су оне упућене а који су саставни део наслова дате посланице. Тако се *Mark* у раду

The New Testament: An Introduction користи у значењу *Gospel According to Mark*, а да се при том на ово не скреће пажња читаоцу ни речима нити се ставља под наводнике, што је посебно случај у строго научним радовима када је у питању стручна читалачка публика, наиме:

Therefore if *Mark* was addressed to one reader, that person was “the official, public reader” of the gathered community.²⁸ (Tarazi 1999: 126)

My conclusion is that in *Mark* we have a “story” intended to be read in the Pauline gathering as a prophecy would, a “story” being offered as a “word”, and more specifically as the “word of God.” (Tarazi 1999: 126)

In other words, *Mark* was conceived as scripture. (Tarazi 1999: 126)

Уместо пуног назива *The Epistle to the Galatians/Philippians* (Посланица Галаџима/Филипљанима) у теолошким научним радовима користи се скраћеница за ове наслове познате стручњацима дате области, наиме наводи се само други део наслова – *Galatians/Philippians* (Галаџима/Филипљанима):

Of these letters, only in *Galatians* and *Philippians* is the argument itself closely interwoven with personal data about Paul as an apostle, thus making the author’s own history and experience a kind of “gospel story”. (Tarazi 1999: 127)

Цитирање и слободна интерпретација научног знања израз су научне објективности, прецизности, савесности истраживача, а карактеришу личност научника

с научног аспекта. Цитирање не би требало примењивати ни сувише често, јер оставља утисак несамосталности аутора, а рад добија изглед компилације. С друге стране, не треба га ни избегавати, јер тако веза рада са претходним истраживањима у датој области није очигледна, па рад са становишта научног квалитета, губи на својој вредности. Одсуство цитата је одраз „научног елитизма“, прецењивања сопствених научних вредности. У вези са

тим, говори се о квазинаучним (псеудо-научним) текстовима.

Поред тога, неки аутори скрећу пажњу да треба истражити и индивидуални стил цитирања који одговара начину мишљења самог аутора, његовом осећају за пропорционалност, унутрашњу хармонију и уздржавање од оцено, а такође треба истражити и појаву национално-културних варијетета (Чернявская 2007: 58–61).

summary

[IVANA KNEZHEVICH]

Intertextuality as a distinctive feature of the scientific style – with an accent to the theological scientific works in English and Serbian languages

This paper deals with one of the most prominent characteristics of the style of scientific works in general, i.e. a unique type of communication between one serious scientific work and its “predecessors” – intertextuality. Particular attention is paid to this characteristic and its distinctness in theological scientific works in English and Serbian languages.

The most prominent types of intertextuality are mentioned, like citation or a quotation from an authoritative source, indirect speech or paraphrasing another’s words, and simple referring just to a particular author, the title of and the year, without stating the particular text itself or retelling it in the new scientific work. All these are being illustrated by particular examples taken from theological scientific works in English and Serbian languages.

Извори:

- Јевтић 1990: **Јевтић, Атанасије**. Духовност православља. – Београд: Храст. – С. 19–21.
 Лубардић 2001: **Лубардић, Богдан**. Евхаристијска теорија личности и православна веронаука. – In: Богословље. – Београд: Православни богословски факултет. – год. LXV (LIX), бр. 1–2. – 50. с.
 Meyendorff 1982: **Meyendorff, John**. The Byzantine Legacy in the Orthodox Church. – New York: St Vladimir’s Seminary Press. – 107 с.
 Перишић 2001: **Перишић, Владан**. Личност и суштина у теологији светог Григорија Паламе. – In: Свети Григорије Палама у историји и садашњости. – Србиње: Духовна академија Светога Василија Острошког. – С. 41–50.

- Schmemmann 1974: **Schmemmann, Alexander**. Of Water and the Spirit. – New York: St Vladimir's Seminary Press. – С. 18, 26, 28.
- Tarazi 1999: **Tarazi, Paul Nadim**. The New Testament: An Introduction. – New York: St Vladimir's Seminary Press. – С. 115, 118, 126–127.
- Шмеман 2007: **Шмеман, Александар**. Изабрана литургичка дела: Увод у литургичко богословље: Водом и духом. – Шибеник: Истина. – С. 163, 165.

Литература:

223

- Гумовская 2008: **Гумовская, Галина**. LSP: English for Professional Communication: Английский язык профессионального общения. – Москва: Аспект Пресс. – 71. с.
- Котюрова 2001: **Котюрова, М. П.** Творческая индивидуальность и цитирование: Стереотипность и творчество в тексте. – Пермь. – 248. с.
- Цвиллинг 1989: **Цвиллинг, М. Я.** Специфика общественно-научного текста (к вопросу о внутрителиковой дифференциации языка науки). – In: Разновидности и жанры научной прозы: Лингвостилистические особенности: Сборник научных трудов (ред.-сост. М. Я. Цвиллинг). – Москва: Наука. – С. 27–36.
- Чернявская 2007: **Чернявская, Валерия Евгеньевна**. Интерпретация научного текста. – Москва: Издательство лки. – С. 49–55, 58–61.